

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2023.33.8>
УДК: 94(477.8) «1914/19» 18:364-787.2

Ларуса ПОЛЯКОВА

кандидат історичних наук, доцент
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ORCID: 0000-0002-8279-2739
Email: klioist@ukr.net

РОЗВИТОК ВЗАЄМОДОПОМОГИ ТА ПІДТРИМКИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ: ОСОБЛИВОСТІ В УМОВАХ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА ЗАХОДІ УКРАЇНИ

Анотація. У статті аналізуються форми взаємодопомоги та підтримки соціально незахищених верств населення на українських землях на різних історичних етапах, а також акцентується увага на розвитку волонтерського руху напередодні та в період Першої світової війни на Заході України. На різних етапах підтримка набувала відмінних форм: від милостині до організаційної державної підтримки. Проаналізовано також напрями взаємодопомоги та підтримки незахищених верств населення в історичній ретроспективі: у Київській Русі, Речі Посполитій, особливості допомоги окремим категоріям соціальних груп у козаків. У період Першої світової війни на Заході України діяли організації, які надавали допомогу окремим верствам населення: «Жіноча громада» (у 1917 р. була перейменована в «Союз українських жінок», «Союз українок»), «Самаритянська поміч», «Український горожанський комітет» (від 1918 р.).

Зупинилися на молодіжній організації «Пласт» (1911), побудованій на морально-християнських засадах. Одним із засновників «Пласту» був син І. Я. Франка Петро Франко. Серед завдань «Пласту» поряд із вихованням духу й характеру була самарянська милосердна служба.

Відзначили роль церкви, яка продовжувала відігравати помітну роль у наданні соціальної допомоги в Галичині, мала велике значення у вихованні, була зачинателем і могутнім рушієм національного відродження. Найвизначнішим філантропом кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. на західноукраїнських землях був митрополит Андрій (Роман) Шептицький (1865– 1944). На основі аналізу джерел та становища українців під владою Російської та Австро-Угорської імперії дійшли висновку, що західноукраїнські землі

мали свої властивості. Тому взаємодопомога населенню в період Першої світової війни розглядається з урахуванням особливостей території Заходу України.

Ключові слова: Українські землі, взаємодопомога, підтримка, волонтерський рух.

Larysa POLIAKOVA

Ph.D. in Philosophy, Associate Professor
Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

DEVELOPMENT OF THE MUTUAL AID AND SUPPORT ON UKRAINIAN LANDS: PECULIARITIES IN THE CONDITIONS OF THE FIRST WORLD WAR IN THE WEST OF UKRAINE

Abstract. *The forms of the mutual aid and the support of socially unprotected sections of the population on the Ukrainian lands, on the different historical stages have been analyzed in the article, and also the attention is concentrated on the development of the volunteer movement on the eve and during the First World War in the Western Ukraine. At the different stages, they took the different forms as from the alms to the organizational state support. The directions of the mutual aid and the support of unprotected sections in Kyivan Rus, the Commonwealth Nation and the peculiarities of the assistance to the certain categories of the social groups among the Cossacks have been analyzed. During the First World War, the following organizations were active in the West of Ukraine that gave the assistance to the certain sections of the population as "Women Community" (which was renamed to "the Union of the Ukrainian Women" in 1917), "Samaritan Aid", "the Ukrainian Citizens Committee" (since 1918).*

We stopped at the youth organization "Plast" (1911), which was built on the moral and the Christian principles. Petro, the son of I. Ya. Franko, was one of the founders of "Plast". Among the tasks of "Plast", along with the education of the spirit and the character, was the Samaritan merciful service.

The church continued to play the prominent role in the provision of the social assistance in Galicia. It had the great importance in education, it was the initiator and the powerful driver of the national revival. The most prominent philanthropist of the end of the XIX and the first half of the XX centuries was metropolitan Andrii (Roman) Sheptytskyi (1865–1944) in the western Ukrainian lands. Based on the analysis of the sources and the situation of the Ukrainians under the rule of the Russian and Austro-Hungarian empires, we came to the conclusion that the western Ukrainian lands had their own peculiarities. So, the mutual aid to the population during the First World War has been considered taking into account the peculiarities of the territory of the Western Ukraine.

Keywords: *The Ukrainian lands, the mutual aid, the support, the volunteer movement.*

Постановка проблеми. В умовах розв'язаної війни проти суверенної української держави російською федерацією, окупації територій, колабораціонізму, активізації волонтерського руху виникає необхідність вивчення історії волонтерського руху як одного з напрямів соціальної підтримки в історичній ретроспективі.

У своєму історичному розвитку соціальна турбота про нужденних набувала різних форм – від милостині до організованої державної системи соціального захисту, що поєднується з багатьма видами суспільної й приватної благодійності.

Важливим є прослідкувати етапи та традиції взаємопідтримки, взаємодопомоги нужденним верствам населення. Менталітету українського народу притаманні співчуття, доброта і ще за слов'янських часів розпочинається формування різних форм взаємодопомоги.

Милостиня як загальний прояв милосердя до людей, які опинилися в скрутному становищі (жебрак, каліка, безхатченко та інші), переважно надавалася у вигляді матеріальної допомоги, продуктів харчування, одягу. Така традиція існує в Україні і на сучасному історичному етапі.

Благодійностію за Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.07.2012 р., вважається добровільна і безкорислива

передача грошей, майна, послуг нужденним. Досить часто як синонім до поняття «благодійність» використовується поняття «філантропія», що в буквальному перекладі з грецької означає людинолюбство. Філантропія проявляється як добровільний розподіл приватних ресурсів в інтересах нужденних [6].

Милосердя – любов до ближнього, щирість, доброта. Це більше готовність до надання допомоги, ніж сама допомога. Християнська традиція, як емоційний відгук на страждання інших людей, а не раціональна оцінка цих страждань. Милосердя можна вважати одним із мотивів благодійної діяльності.

Соціальна підтримка – це сприяння людині в подоланні її життєвих труднощів. Вона може виявлятися як в оплатній, так і в безоплатній формах. Соціальна підтримка може бути матеріальною, емоційною, інформаційною або інструментальною.

Суспільне піклування – це одна з найбільш цивілізованих форм благодійності, здійснюваних державою, церквою, суспільством і приватними особами, яка виражається в наданні нужденним притулку і засобів для виживання [10].

Під час сучасної широкомасштабної війни розповсюдженим є явище волонтерства. «Волонтер» (лат. *Volontarius* – воля, бажання; франц. *Volontaire* –

добриволец), буквально, добровільний помічник, особа, що за власним бажанням допомагає іншим. У багатьох словниках термін «волонтер» тлумачиться як особа, що добровільно пішла на військову службу. Нині «волонтерство» розуміється значно ширше, як надання різноманітних послуг всім, хто потребує. Подібні волонтерству за значенням поняття «милосердя», «благодійність», «меценатство» та «філантропія».

Вважається, що роком виникнення волонтерського руху є 1859 р. Адже саме цього року журналіст Анрі Дюнан після битви під Сольферіно запропонував створити Червоний Хрест як об'єднання, члени якого працювали б на добровільних, безоплатних умовах, надаючи першу медичну допомогу пораненим бійцям [4, с. 275].

З історичної точки зору важливим є аналіз різних напрямів та форм взаємодопомоги та підтримки, особливо під час воєн.

Ступінь розробленості проблеми. У нашій державі першими науковими розробками з волонтерської діяльності стали дослідження спеціалістів соціального спрямування, адже в час становлення української державності допомога волонтерів відбувалась саме в цій сфері.

Так, одним з перших наукових доробків українських дослідників, що заслуговує на увагу в контексті вивчення волонтерської діяльності в соціальному аспекті, є розвідка Т. Голованової та Ю. Гапон «Волонтерство в соціальній роботі як феномен цивілізованого суспільства», в якій волонтерська діяльність представлена не лише як важливий ресурс соціальної роботи, особливо в кризові періоди історії, але і як основа побудови та розвитку гуманного суспільства, джерело енергії та творчого потенціалу для розв'язання його соціальних проблем.

Серед наукових праць початку 2000-х років помітною є колективна робота О. Безпалько, Р. Вайноли, А. Капської, О. Карпенко та Ж. Петрочко «Технологізація волонтерської роботи в сучасних умовах», у якій науковці соціальної педагогіки бачать волонтерську діяльність не стільки як форму чи метод соціально-педагогічної роботи, скільки як спосіб взаємодії держави та суспільства в процесі реалізації державної соціальної політики.

І. Юрченко у своєму дисертаційному дослідженні розглянула волонтерську діяльність як соціальний інститут і надала емпіричні характеристики інституціалізації волонтерства в нашій країні [8].

Для даного дослідження актуальною стало дисертаційне дослідження М. Байдак «Жінка в умовах війни у світлі повсякденних практик (на матеріалах Галичини 1914–1921 рр.)». У дисертації на широкому джерельному матеріалі реконструйовано різноманіття повсякденних практик жінок Східної Галичини в часовому проміжку від 1914 р., коли розпочалася Перша світова війна, до 1921 р., коли було укладено Ризький мирний договір. Найважливішими викликами, які тоді з'явилися перед

жінками, були: як поєднати громадське життя з сімейним, у який спосіб узгодити обов'язки дружини з прагненням до особистої реалізації, а бажання свободи – з материнством. Якщо на початку ХХ ст. галичанки були зорієнтовані, головним чином, на ролі господині дому (дружини й матері), тобто були обмежені домашнім простором, то війна відкрила значно ширші можливості й потреби для діяльності – до родинних обов'язків додалася громадська робота і навіть служба у війську [1].

Дослідниці І. Міронова, Є. Смишляєва у статті «Просвітницька діяльність жіночого товариства «Союз українок» (1917-1938рр.) розкривають одну з важливих сторінок історії товариства «Союз українок» – просвітницьку діяльність серед жіноцтва та молоді в Україні [12].

З точки зору дослідження окремих аспектів взаємодопомоги та взаємопідтримки населення цікава монографія «Західноукраїнська народна республіка. 1918-1923. Уряди. Постаті» Ярослава Ісаєвича, упорядниками якої були Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Соляр [6].

Таким чином, дана проблематика репрезентована цікавими дослідженнями з різних напрямів соціальної взаємодопомоги.

Метою даної роботи є аналіз форм підтримки населення, етапів розвитку системи взаємопідтримки та допомоги. Цікавість викликає волонтерський рух під час військових дій Першої світової війни.

Основна частина. За часів Київської Русі основними формами допомоги були:

1. Культурні форми допомоги та підтримки. Вони були тісно пов'язані з міфологічним світоглядом давніх слов'ян і представлені різними сакральними атрибутами. Міфологічний світогляд поєднувався з певною моделлю дій із захисту як роду, так і окремого члена, представника роду.

2. Общинно-родові форми допомоги, які реалізувалися через систему громадського самоврядування. Це дозволяло надавати підтримку нужденним, незахищеним категоріям громади: людям похилого віку, сиротам, вдовам (індивідуальна форма захисту), а також родині, сусідській громаді, цілому роду (колективний захист).

3. Господарські форми допомоги, представлені різними видами взаємообміну матеріальними благами та послугами на основі взаємних зобов'язань. Ранні форми допомоги та взаємодопомоги (реципрокації) первісно мали ритуальний характер і до ХІХ ст. зберігалися у вигляді народних свят. Найдавніші слов'янські свята дослідники пов'язують із чотирма порами року, кожному з яких відповідали свої братчини, вечорниці, бесіди. Зазвичай ці свята пов'язували з ритуальним персонажем Ярилою, який уособлював родючість, врожай. Поняття «реципрокації» – взаємопідтримка і «редистрибуція» – взаємообмін для визначення допомоги в найдавнішій людській спільноті як «реципрокного альтруїзму», тобто допомоги, вузько спрямованої на свій родовий простір [9].

Таким чином, у найдавніший період слов'янської історії, у період Київської Русі зародилися цікаві форми допомоги і підтримки. Вони мали не тільки внутрішньородовий характер, але і вийшли за його межі, стали основою для християнської моделі допомоги та підтримки вразливих верств населення.

З історичним розвитком українських земель, впливом на них інших держав трансформується і видозмінюється система взаємодопомоги. Для неї характерними стають три основні форми соціальної допомоги: а) монастирська, б) державна (захисту), в) перші світські прояви доброчинності (благодійності). До того ж, починаючи з другої половини XIV ст., відбувається об'єднання земель навколо монастирів. Пов'язано це зі зміною характеру монастирського управління, яке переорієнтовує життєдіяльність монахів у напрямку розв'язання нагальних господарських завдань. А це перетворює монастирі в самостійні феодалні вотчини, що прийшли на зміну ктиторським, які свого часу створювалися князями та єпископами [8, с. 48].

Велике значення після прийняття Люблінської унії мають братства – національно-релігійні об'єднання українського заможного міщанства, що в XV–XVIII століттях відігравали важливу роль у житті нашого народу, в його боротьбі проти національного гноблення польськими панамі, проти наступних спроб окатоличення. Їх обов'язком було здійснення релігійно благодійних заходів. Крім того, вони покликані були забезпечувати церкву людьми, які могли правити службу, тобто вміли читати і писати, допомагати збіднілим і хворим членам своєї парафії. Освіта в братських школах передбачала лише навчання читанню і письму, але для тих часів це була справа велика й важлива.

Крім освітньої діяльності важливим було утворення примітивних братських притулків, де, зрозуміло, медичного догляду не було, у XVI ст. їх називали шпиталями. Ці братські шпитали утримувалися коштами парафіян. У містах великі ремісничі цехи мали власні шпитали, менші об'єднувались й підтримували спільний шпиталь. У деяких містах такі заклади існували на гроші, отримувані за користування міськими вагами, переїзд через мости, переправу поромом. Крім шпиталів, що утримувалися на громадські кошти, в Україні були ті, існування яких забезпечувалося завдяки заповітам заможних осіб, що відписували для цього села, млини й навіть шинки.

Велику роль у системі взаємодопомоги та взаємопідтримки відігравала Запорізька Січ. У першу чергу підтримка шпиталів для поранених козаків. Широким попитом користувалася серед запорізьких козаків народна медицина.

Здійснювалися світські підходи до підтримки та допомоги нужденним, що згодом отримало назву «приватна благодійність». Вона виражалася в допомозі голодуючим, а також у заснуванні лікарень для бідних, їх лікуванні. Для скалічених на війні

козаків влаштовували шпитали й робили грошові внески на їхнє утримання. Щедрі пожертви на церкви, школи, шпитали і друкарні робив гетьман Іван Мазепа.

У період Речі Посполитої механізми самоорганізації населення умовно можна поділити на дві групи. До першої відносять ті, що в тому чи іншому вигляді були поширені в інших світових спільнотах (общинно-вічова, цехова організація, міське самоврядування в межах Магдебурзького права тощо). До другої – національно-самобутні форми (козацьке самоуправління в межах козацької автономії, братства) [4, с. 53].

Оскільки на сучасному історичному етапі, у період широкомасштабної війни, велику допомогу військовим, людям, які потрапили в складну життєву ситуацію і навіть тваринам надають волонтери, то цікавим би було проаналізувати волонтерську діяльність у різних війнах.

У даному дослідженні сконцентровано увагу на наданні допомоги українцями в період Першої світової війни на територіях, які знаходилися під владою Австро-Угорської імперії. Тому доречним буде розглянути особливості взаємодопомоги та взаємопідтримки на території Західної України напередодні і під час війни.

Аналізуючи джерела та становище українців під владою Російської та Австро-Угорської імперій, дійшли висновку, що західноукраїнські землі мали свої особливості. Умови життя в населених українцями землях імперії Габсбургів можна охарактеризувати одним словом: бідність. Після того, як у результаті поділів Польщі невеличкі галицькі міста було відрізано від традиційних ринків в Україні, їхня й без того тяжка доля стала ще тяжчою. Галичина мала сумну репутацію однієї з найбідніших та найвідсталіших частин імперії. Більшість західних українців були селянами-кріпаками [9].

Імператори Марія Терезія та Йосиф II (1741 – 1790) провели реформи. Як прибічники тогочасних європейських теорій мудрого правління вони вирішили зробити свою діяльність взірцем освіченого абсолютизму. Революційним кроком стало видання у 1781–1782 роках патентів Йосифа II про звільнення селян від особистої залежності і визначення сталого розміру панщини.

Про суспільний захист населення Галичини цього періоду можна узагальнено сказати, що він здійснювався через установи центральної влади, окружні та губернські органи самоврядування, сільські громади, поміщиків, церкву, монастирі та чернечі ордени. Перебування під імперським пануванням Росії та Австро-Угорщини не покращило життя українців, негативно вплинуло на їхнє національне становище.

У подальшому створюються найрізноманітніші товариства («Просвіта» – 1868 р., «Товариство імені Шевченка» – 1873 р. та ін.), студентські громади, молодіжні організації. Серед численних програм

національного відродження була й благодійницька діяльність.

У Галичині почали займатися благодійницькою справою об'єднання, такі, як «Пласт» (1911) – молодіжна організація, побудована на морально-християнських засадах. Одним із засновників «Пласту» був син І. Я. Франка Петро Франко. Серед завдань «Пласту», поряд із вихованням духу й характеру, була самарянська милосердна служба.

Продовжує відігравати помітну роль у наданні соціальної допомоги в Галичині і церква. Саме церква мала велике значення у вихованні молодого покоління, була зачинателем і могутнім рушієм національного відродження. Священики, вище духовенство боролися за навчання дітей рідною мовою, створювали громадські організації й товариства, засновували й утримували навчальні заклади, допомагали молодим талантам здобути освіту в найкращих університетах Європи, розвивали книгодрукування тощо [8].

Давні традиції милосердя не тільки не втрачаються, але і примножуються на західних українських землях. Наприкінці XVIII – початку XX ст. на західноукраїнських землях інститут соціальної допомоги продовжував своє функціонування. Основною рисою цього періоду було збільшення ваги в цих процесах міських та сільських органів місцевого самоврядування. Важливу роль у здійсненні підтримки вразливих категорій населення відігравали релігійні та світські товариства («Просвіта», «Товариство імені Шевченка», «Пласт»), розвивалася приватна благодійницька діяльність.

У 1914 р. почалася Перша світова війна. Українці згуртувалися в бажанні підтримати один одного в складних умовах війни. Російська агресія 2014 року та 2022 року змусили українське суспільство, як і сто років тому об'єднатися для надання допомоги та взаємопідтримки. Цікаво сьогодні відслідкувати, чи змінилися українці у своєму бажанні підтримати, допомогти, чи як і сто років тому такі ж щирі, відкриті, згуртовані.

Чому товариства, які утворювалися під час Першої світової війни можна назвати волонтерськими рухами? Робота з дітьми і дорослими, методична підготовка, допомога сиротам, вдовам – все це та багато іншого було на волонтерських засадах! Тобто безкоштовно, без оплати за важку працю, з бажанням допомагати вдень та вночі.

Перша світова війна 1914–1918 років та динамічна атмосфера Львова пришвидшили скасування обмежень, які накладали на жінок консервативне галицьке середовище та традиційні практики довоєнного суспільства. Для жінок стали відкритими ті сфери діяльності, які раніше були під заборону громадською думкою. У просторі міста львів'янки реалізовували себе через освіту, суспільну працю, професійну та культурну діяльність. У сферу соціальної підтримки долучилися жінки різного соціального походження. Взаємодопомога часто

допомагала виживати як містянкам, так і селянкам. На першому місці було життя людини, а найбільшим бажанням стало закінчення війни.

Під час Першої світової війни відбулося збільшення кількості людей, яким була потрібна допомога. Насамперед – це чоловіки, яких треба було відправити на фронт з усім необхідним, згодом деякі з них поверталися пораненими, потрапляли в полон. Зараз, як і сто років тому, проблеми військових залишаються подібними.

У дисертаційному дослідженні М. Байдак акцентує увагу на тому, що, якщо до війни жіноча діяльність оберталася довкола тривалих у часі культурно освітніх проєктів, то тепер визріли питання, які вимагали конкретних дій і були обмежені в часі. Завдання активних жінок з 1914 року щодо військових полягали в наданні матеріальної, медичної й психологічної підтримки.

З іншого боку, була потреба в підтримці дружин і дітей загиблих на фронті. Активістки зіткнулися з новим явищем – військовими вдовами і сиротами. До тих, кому необхідна була допомога відносилися і ті, котрі не втратили рідних, але через економічну нестабільність не мали змоги забезпечити себе найпростішими продуктами харчування, змушені були через активні бойові дії покидати власні домівки, або залишилися без даху над головою.

Актуальною залишалася культурно-освітня діяльність, однак брак кадрів і часу не давав змоги займатися нею системно. Громадська діяльність жінок охоплювала різні сфери, не мала чітких територіальних меж, національних обмежень. Аби працювати для народу, від жінок не вимагали обов'язкової участі в допомогівих товариствах, а навпаки – заохочували індивідуальні ініціативи, головним був реальний результат [1].

На території Західної України жінки діяли в межах декількох товариств: «Жіноча громада» (у 1917 р. була перейменована в «Союз українських жінок», «Союз українок»), «Самаритянська поміч», «Український горожанський комітет» (від 1918 р.).

Уже в 1915 львівське жіноцтво утворило «Українську Самаритянську Поміч» (УСП) для медичної допомоги пораненим солдатам та жителям. До даного об'єднання увійшли монахині, вчительки, студентки і багато інших жінок, які прагнули підтримати українців у війні.

21 лютого 1917 р. за ініціативою Кружка ім. Ганни Барвінок скликано з'їзд львівського жіноцтва, на якому було затверджено статут новоствореної жіночої організації «Союз Українок» (СУ). Першою головою стала Євгенія Макарушка. З цієї інституцією пов'язується новий етап жіночого руху, та нова формація, яка впродовж наступного двадцятиліття (1919–1939 рр.) стала основною організаційною моделлю західноукраїнського жіноцтва.

Головне управління «Союзу українок» у м. Львові закликала жінок створювати в кожному населеному пункті Східної Галичини гуртки, філії та

жіночі групи при товаристві «Просвіта» для зустрічей, свят, розваг, читання книжок і газет. Разом з товариствами «Просвіта» і «Сільський господар», «Союз українок» організував кулінарні курси, курси шиття, килимарства, вишивання, зразкових домогосподарок, а також освітні курси для господинь.

Як зазначають у своєму дослідженні Ірина Міронова та Єлизавета Смишляєва, на початку 1920-х рр. «діяльність «Союзу українок» була спрямована на відновлення руїн воєнного часу й організаційну роботу, а згодом – на залучення до товариства сільського жіноцтва та поглиблення змісту його діяльності. Головними просвітницькими завданнями феміністичної організації було піднесення культурного та духовного рівня тогочасної молоді, прищеплення молодому поколінню національно-патріотичних ідеалів, виховання національно свідомої особистості, готової захищати Україну, берегти та примножувати її звичаї, традиції та національну культурну спадщину, адже «жінки постановили працювати над підвищенням національної свідомості земляків, зокрема молоді, залучати її до активної громадської роботи. Основною метою патріоток було виростити свідому зміну, яка б без вагань стала на боротьбу за волю рідної землі» [10].

Для захисту елементарних людських прав 4 грудня 1918 р. у Львові виник Український горожанський комітет (УГК), що ставив за мету своєї діяльності надання матеріальної, моральної, медичної та правової допомоги українству. Його очільниками стали такі відомі в краї діячі, як С. Федак (голова), Л. Ганкевич, Л. Куницький, М. Панчишин, О. Шепарович, В. Целевич та ін. Загалом діяльність УГК мала благодійницький характер, вона ґрунтувалася на пожертвах приватних осіб, різних підприємств і установ. Пріоритетність напрямів праці й тенденції її розширення відображають структурні зміни львівського центрального комітету УГК: спочатку існували такі секції, як: допомогова; самаритянська; допомоги інтернованим, арештованим і полоненим; посередництва; уряднича; шкільна (з університетською комісією; допомоги населенню підгірських повітів; правничої поради. Згодом (навесні 1921 р.) додалися секції опіки над інвалідами, охорони воєнних могил, допомоги емігрантам з Наддніпрянської України, допомоги голодуючому населенню і знищеним війною повітам. Зусиллями УГК було врятовано життя й здоров'я сотень, тисяч українських інтернованих, полонених, наддніпрянських емігрантів, інформовано світову спільноту про жахливе становище українців у польських таборах полонених та інтернованих, розподілено за призначенням фінанси, харчі, предмети побуту, одяг тощо [2].

На прикладі Степана Федака можна продемонструвати відданість українців справі побудови держави, підтримки власного народу у важких ситуаціях.

Адвокат, меценат, «zasлужена для українського народу особа, яка працювала для відродження своєї нації», «сеніор української кооперації», «один з сеньйорів українського громадянського життя», «найбільш шанована постать Львова», «Великий Громадянин», «не політик» – це далеко не всі характеристики, якими наділяли сучасники Степана Федака, члена Державного секретаріату Західно Української Народної Республіки (ЗУНР). Незаперечним є той факт, що протягом усього свого життя адвокат працював на благо власного народу, незважаючи на зміни обставин політичного плану.

Ось тільки один епізод із його насиченого життя. У ніч на 18 лютого 1915 р. росіяни провели чергову облаву, названу українцями «великою ревізією», арештували 60 українських громадських та політичних діячів. Серед них представники української інтелігенції: Кость Паньківський, Микола Заячківський, а також Степан Федак. У червні 1915 р. його вивезено, за власними спогадами, «разом з другими українцями в неволю російську до Києва». Перебуваючи в Києві як інтернований, С. Федак заснував тут «Товариство опіки й допомоги для українців з Галичини». У серпні 1916 р., завдяки обміну на полоненого російського консула, через Фінляндію, Швецію та Німеччину, він повернувся до Львова.

Ставив питання про допомогу інтернованим українським воїнам навіть перед Начальником Польської Республіки Юзефом Пілсудським [7].

Українські жінки розгортали свою діяльність і за кордоном. Наприклад, «Український жіночий комітет допомоги пораненим воїнам» розпочав роботу у Відні та займався українськими солдатами в австрійських шпиталях. Солдатам допомагали писати листи рідним, постачали їх книжками, журналами, календарями та молитовниками. Наприклад, у військовому шпиталі у Гринтінгу жінки започаткували щоденні курси, де навчали воїнів українській граматиці, основам арифметики та німецькій мові — тоді 200 солдатів зацікавилися такою ініціативою. У Відні та інших австрійських містах організували й бібліотеки з 40–60 творами українською мовою.

«Пласт» – єдина в Україні громадська організація, яка безперервно діє 110 років. Ще під час Першої світової війни сотні пластунів ішли добровольцями на фронт. І з початком повномасштабного вторгнення Росії, в перші години великої війни, чимало вихованців «Пласту» пішли захищати Україну, частина – тримає тил і займається гуманітарною допомогою.

Одним із засновників «Пласту» був син І. Я. Франка Петро Франко. Це взагалі феномен, адже скаутський рух вважається коліскою волонтерів, ідеології добровільної помочі взагалі. Метою П. Франка було якнайшвидше створити масову організацію. Він почав активно переписуватися з пластовими гуртками в повітових містечках Галичини.

У 1913 р. разом із О. Тисовським він редагував у бюлетені «Соколу» сторінку «Пластовий табір», а також видав посібник «Пластові гри і забави». 6 квітня того ж року він організував у Львові перші сходи дорослих активістів Пласту і представників інших організацій. П. Франко також був причетний до великої популяризації Пласту, коли 28 червня 1914 р. залучив майже 60 пластунів, убраних у щойно завезені з Англії скаутські однострої до параду, проведеного у Львові товариствами «Сокол» та «Січ». Українські пластуни справили величезне враження на юрби глядачів [13, с. 17].

Діяльність Пласту і його членів упродовж воєнних 1914–1920 рр. може розглядатися з двох перспектив: враховуючи, по-перше, роль, яку зіграли пластуни в боротьбі за незалежність України, а по-друге, усвідомлюючи неможливість повноцінної діяльності самої організації в умовах війни та чужоземної окупації. Тому пластуни не тільки брали зброю до рук і йшли воювати на фронти Першої світової війни, але й активно займалися волонтерською діяльністю.

Найвизначнішим філантропом кінця XIX – першої половини XX ст. на західноукраїнських землях був митрополит Андрій (Роман) Шептицький (1865–1944). Протягом свого життя видатний священник допомагав культурним установам – «Просвіті», «Сільському господареві», Науковому товариству імені Шевченка, «Рідній школі», «Пластові».

Особливу увагу звертав на дітей із убогих родин, дітей-сиріт, які втратили батьків та рідних під час Першої світової війни. Для них на кошти церкви було відкрито низку сиротинців. Сам А. Шептицький подарував цим дитячим притулкам обладнання та меблі, куплені у 1917 р. на суму 2,5 тис. австрійських крон [3].

Одночасно з цим і на західноукраїнських землях, і на території тодішньої Російської імперії активно діяв Червоний Хрест. Від самого початку війни рух розпочав запис у сестри милосердя для роботи в шпиталях та лікарнях для бідних, а 1918 року навіть офіційно оформився саме в Україні під назвою «Товариство Червоного Хреста України».

Коло діяльності організації було доволі широким: допомога біженцям та військовополоненим, турбота про інвалідів і дітей-сиріт, боротьба з голодом та масовими епідеміями – створювалися лазарети і госпіталі, пункти харчування і будинки для безпритульних, протитуберкульозні та венерологічні диспансери, станції боротьби з малярією. За ініціативи Товариства Червоного Хреста України будувалися громадські пральні та лазні, засновувалися фельдшерсько-акушерські пункти, аптеки та магазини санітарної гігієни.

Висновки. Таким чином, у найдавніший період слов'янської історії, у період Київської Русі зародилися цікаві форми допомоги і підтримки. Вони мали не тільки внутрішньо родовий характер, але і вийшли за його межі, стали основою для

християнської моделі допомоги і підтримки вразливих верств населення.

У період Речі Посполитої механізми самоорганізації населення умовно можна поділити на дві групи. До першої відносять ті, що в тому чи іншому вигляді були поширені в інших світових спільнотах (общинно-вічова, цехова організації, міське самоврядування в межах Магдебурзького права тощо). До другої – національно-самобутні форми (козацьке самоуправління в межах козацької автономії, братства)).

У другій половині XIX – поч. XX ст. на українських землях інститут соціальної допомоги продовжував своє функціонування. Основною рисою цього періоду було збільшення ваги в цих процесах міських та сільських органів місцевого самоврядування. Важливу роль у здійсненні підтримки вразливих категорій населення відігравали релігійні та світські товариства, організації, розвивалася приватна благодійницька діяльність.

Аналізуючи проблеми країни під час будь-яких воєн та після них, зазначимо, що вони залишаються певним чином незмінними та вимагають згуртованості суспільства для їх подолання. Добродійна діяльність активізується під час воєн та є одним із найважливіших складників подолання негативних наслідків війн та конфліктів для кожної спільноти.

1. Байдак М. С. Жінка в умовах війни у світлі повсякденних практик (на матеріалах Галичини 1914–1921 рр.) *Дисертація кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 Історія України*. Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2017. 308 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/dis_baidak.pdf
2. Білавич І. В., Білавич Г. В., Савчук Б. П. Український горожанський комітет як репрезентант соціального захисту українців (1918–1921). *Научные труды SWorld*. 2017. Вып. 46. Т. 5.
3. Божко Н., Цубов Л. Благодійницька та меценатська діяльність митрополита Андрея Шептицького у царині культурно-мистецької спадщини. *Historical and Cultural Studies*. Vol. 2, No. 1, 2015 URL: <https://science.lpnu.ua/uk/hcs/vsi-vypusky/vypusk-2-nomer-1-2015/blagodiynytska-ta-mecenatska-diyalnist-mytropolyta-andreya>
4. Ванюшина О. Ф. Волонтерський рух в Україні: еволюція, сучасний стан та статус. *Вісник Національного університету оборони України*. 2015. Вып. 1. С. 275–281. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Vnaou_2015_1_50.pdf
5. Глазунов, С.В. Нариси з історії соціальної роботи. *Навч. вид.* / С.В. Глазунов. Д.: ПВВ ДНУ, 2015. 116 с.

6. Закон України "Про благодійну діяльність та благодійні організації" від 05.07.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>
7. Західно-українська народна республіка. 1918-1923. Уряди. Постаті. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича; гол. ред. Ярослав Ісаєвич; упоряд.: Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Соляр. Львів. 2009. 350 с. (289)
8. Історія соціальної роботи: навчальний посібник / [уклад.: О. О. Кравченко, О. О. Матрос]. Умань: РВЦ «Візаві», 2017. 117 с.
9. Кобилицький. М. Сільські реформи Марії Терезії і Йосифа II та їх застосування в Галичині. *Вісник львівського університету*. № 76 (2023). URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/law/article/view/11791>
10. Кожухаренко Л. Полідисциплінарність досліджень волонтерського руху вітчизняними та зарубіжними науковцями. *Емінак: наук. щоквартальник*. 2018. № 3, т. 2. URL: [137-Article-Text-153-1-10-20190316.pdf](https://www.einac.com.ua/137-Article-Text-153-1-10-20190316.pdf)
11. Мариніч О.М. Особливості філантропічного періоду в історії соціального забезпечення. *Наукові праці Навчально-наукового інституту молодіжної та сімейної політики і соціальної роботи*. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/35071/Marynich.pdf?sequence=1>
12. Міронова І., Смишляєва Є. Просвітницька діяльність жіночого товариства «Союз українок» (1917-1938рр.). *Старожитності Лукомор'я*. 2023. N 2(17). URL: <http://www.lukomor.mosk.mksat.net/index.php/lukomor/article/view/200>
13. Пласт: Унікальна історія українського скаутського руху. Орест Субтельний з додатковим авторством Ореста Джулинського, Тані Джулинської та Оксани Закидальської. З англійської переклад Віктор Морозов. Торонто, 2019 р. 440с. URL: <https://www.plast.ca/bm~doc/Plast-Unikalna-Istoriia-Ukrainskoho-Skautskoho-Rukhu-Orest-Subtelny-20201208.pdf>

References

1. Bajdak M.S. (2017). *Zhinka v umovax vijny` u svitli povsyakdenny`x prakty`k (na materialax Galy`chy`ny` 1914–1921 rr.)* [The woman in the conditions of war in the light of everyday practices (based on the materials of Halychyna of 1914–1921)]. *Dy`sertaciya kandy`data istory`chny`x nauk za special`nist` 07.00.01 Istoriya Ukrayiny`. L`vivs`ky`j nacional`ny`j universy`tet imeni Ivana Franka*. L`viv. 308 p. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/dis_baidak.pdf (in Ukrainian).
2. Bilavych I.V., Bilavych G.V., Savchuk B.P. (2017). *Ukrayins'kyy horozhans'kyy komitet yak reprezentant sotsial'noho zakhystu ukrayintsiv (1918–1921)* [The Ukrainian Citizens' Committee as the representative of the social protection of the Ukrainians (1918-1921)]. *Nauchnyye trudy SWorld*. URL: <https://sworld.education/konfer46/99.pdf> (in Ukrainian).
3. Bozhko N., Tsubov L. (2015). *Blahodiynyts'ka ta metsenat-s'ka diyal'nist' mytropolyta Andrey Sheptyts'koho u tsaryni kul'turno-mystets'koyi spadshchyny* [The charitable and the philanthropic activities of Metropolitan Andrey Sheptytskyi in the field of the cultural and artistic heritage]. *Historical and Cultural Studies*. Vol. 2, (1). URL: <https://science.lpnu.ua/uk/hcs/vsi-vypusky/vypusk-2-nomer-1-2015/blagodiynytska-ta-mecenatska-diyalnist-myropolyta-andreya> (in Ukrainian).
4. Vanyushina O.F. (2015). *Volonters'kyy rukh v Ukrayini: evolyutsiya, suchasnyy stan ta status* [Volunteer movement in Ukraine: evolution, current state and status]. *Visnyk Natsional'noho universytetu oborony Ukrayiny*. #1. Pp. 275–281. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Vnaou_2015_1_50.pdf (in Ukrainian).
5. Hlazunov, S.V. (2015). *Narysy z istoriyi sotsial'noyi roboty* [Essays on the history of social work]. D.: RVV DNU. 116 p. (in Ukrainian).
6. *Zakon Ukrayiny "Pro blahodiynu diyal'nist' ta blahodiyni orhanizatsiyi" vid 05.07.2012 r.* [Law of Ukraine "On Charitable Activities and Charitable Organizations"]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (in Ukrainian).
7. *Zakhidno-ukrayins'ka narodna respublika. 1918-1923. Uryady. Postati* [The Western Ukrainian People's Republic. 1918-1923. Governments. Figures] / *Hol. red. Yaroslav Isayevych; uporyad.: Mykola Lytvyn, Ivan Pater, Ihor Solyar*. (2009). Lviv: Institute of Ukrainian Studies named after I. Krypyakevich. 350 p. (in Ukrainian).
8. Kravchenko O.O., Matros O.O. (2017). *Istoriya sotsial'noyi roboty* [History of social work: study guide]. Uman: RVC "Vizavi". 117 p. (in Ukrainian).
9. Kobyletskyi M. (2023). *Sil's'ki reformy Mariyi Tereziji i Yosyfa II ta yikh zastosuvannya v Halychyni* [The rural reforms of Maria Theresa and Joseph II and their application in Galicia]. *Visnyk I'vivs'koho universytetu*. #76. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/law/article/view/11791> (in Ukrainian).
10. Kozhuharenko L. (2018). *Polidystyplinarnist' doslidzhen' volonters'koho rukhu vitchyznyanymy ta zarubizhnymy naukovtsyamy* [Polydisciplinarity of the research of the volunteer movement by domestic and foreign scientists]. *Eminak: Science*. URL: <https://www.einac.com.ua/137-Article-Text-153-1-10-20190316.pdf> (in Ukrainian).
11. Marynich O.M. *Osoblyvosti filantropichnoho periodu v istoriyi sotsial'noho zabezpechennya* [The peculiarities of the philanthropic period in the history of social security]. *Naukovi pratsi Navchal'no-naukovoho instytutu molodizhnoyi tasimeynoyi polityky i sotsial'noyi roboty*. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/35071/Marynich.pdf?sequence=1> (in Ukrainian).

12. Mironova I., Smyshliaieva E. (2023). *Prosvitnyts'ka diyal'nist' zhinochoho tovarystva «Soyuz ukrayinok» (1917-1938rr.)* [Educational activities of the women's society "Union of the Ukrainian Women" (1917-1938)]. *Starozhytnosti Lukomor"ya*. # 2(17). URL: <http://www.lukomor.mosk.mksat.net/index.php/lukomor/article/view/200> (in Ukrainian).
13. *Plast: Unikal'na istoriya ukrayins'kogo skauts'kogo ruxu* [Plast: history of the Ukrainian scout movement]. *Orest Subtel'ny'j z dodatkovym avtorstvom Oresta Dzhuly'ns'kogo, Tani Dzhuly'ns'koyi ta Oksany' Zaky'dal's'koyi*. (2019). Z anglis'koyi pereklad Viktor Morozov. Toronto. 440 p. URL: <https://www.plast.ca/bm~doc/Plast-Unikalna-Istoriia-Ukrainskoho-Skautskoho-Rukhu-Orest-Subtelny-20201208.pdf> (in Ukrainian).